

ایہناں تادواں دی نئی وڈا نچ کیتی جاسکدی اے جویں مشرقی پنجابی، مغربی پنجابی تے مرکزی پنجابی۔ مشرقی پنجابی، بھارت دے کچھ علاقیاں وچ بولی جاندی اے تے مغربی پنجابی پاکستان دے کچھ علاقیاں وچ وکھرے وکھرے ڈھنگ یاں لہجے نال بولی جاندی اے جویں پوٹھوہاری، جہلم توں لے کے انک تیکر۔ سراننگی، ملتان، بہاول پور، ڈیرہ غازی خان تے ہندکو، پشاور توں مانسہرہ تیک تے لہندی، راولپنڈی پار شروع ہو کے شمال وچ پوٹھوہار دے علاقے تیک بولی تے سمجھی جاندی اے۔

ایسے طراں راوی تے بیاس دریاواں دے وچکار لے علاقے نوں ماجھا آکھیا جاند اے تے ایس علاقے دی بولی نوں ماجھی یا مرکزی پنجابی دانان دتا گیا اے پنجابی زبان دیاں ایہناں بولیاں یا لہجیاں توں صاف ظاہر ہوندا اے پئی پنجابی زبان داکھلا رتے پاسر کیڈا وڈا اے تے پنجابی زبان دیاں سرحدیں کتھوں تیک پھیلیاں ہویاں نیں۔

ڈاکٹر مہر عبدالحق

ڈاکٹر مہر عبدالحق پہلی جون 1915ء نوں لہیہ ضلع مظفر گڑھ وچ پیدا ہوئے۔ 1950ء وچ پنجاب یونیورسٹی توں ایم اے اُردو کیتا تے 1957ء وچ پی ایچ ڈی دی ڈگری لئی۔ اوہناں علامہ اقبال رحمۃ اللہ علیہ مولوی محمد شفیع تے سید عطاء اللہ شاہ بخاری رحمۃ اللہ علیہ ورگے عالماں کولوں فیض حاصل کیتا۔ درس و تدریس نوں پیشہ بنایا۔ قصیدہ بردہ تے قرآن مجید داسرائنگی وچ ترجمہ کیتا۔ خواجہ فرید رحمۃ اللہ علیہ دیاں کافیادادیاں مرتب کیتا۔ پنجاب دی تاریخ تے تہذیبی زندگی بارے ڈوگھا مطالعہ رکھدے سن صوفیاء کرام بارے آپ دے لکھے گئے مضمون بوہت سلاہے گئے۔ زبان وچ روانی تے بیان وچ علمیت جھلکدی اے۔ 1995ء وچ اللہ نوں پیارے ہو گئے۔

حضرت بہاؤ الدین زکریا رحمۃ اللہ علیہ ملتانی

آپ 566 ہجری وچ رمضان شریف دی 27 تاریخ نوں جمودے دن لہیہ دے علاقے کروڑ وچ پیدا ہوئے۔ بعض کتاباں وچ آپ دے جنم دا سال 560 ہجری تے 542 ہجری لکھیا ہویا اے۔ آپ دے والد حضرت شیخ وجیہ الدین رحمۃ اللہ علیہ جیسٹرے شیخ محمد غوث دے ناں نال وی مشہور سن بڑے اچے درجے دے بزرگ سن۔ اوہناں نوں شہراں تے مکاں وچ پھرن تے سیر سیاحت کرن دا بڑا شوق سی۔ حضرت زکریا رحمۃ اللہ علیہ دی والدہ دانان فاطمہ سی تے اوہ حضرت شیخ حسام الدین رحمۃ اللہ علیہ ہوراں دی دھی سن۔ شیخ حسام الدین ہوراں نوں شیخ عیسیٰ شمس الدین رحمۃ اللہ علیہ وی کہندے سن۔ کوٹ کروڑ دا شہر ایہناں دے ناں پچھے کروڑ لال عیسن رحمۃ اللہ علیہ کہلاند اے۔ اتھے ہر سال بھادوں دی چودھویں نوں بڑا بھاری میلہ لگدا اے تے حضرت لال عیسن رحمۃ اللہ علیہ داعرس منایا جاند اے۔

حضرت زکریا رحمۃ اللہ علیہ دی عمر اچے ست (7) سال وی نہیں ہوئی سی کہ آپ نے ستاں قزراتاں نال قرآن کریم حفظ کر لیا تے آپ دا دل روشن ہو گیا۔ آپ بارہاں (12) سال دے سن تے یتیم ہو گئے۔ آپ دے چاچے حضرت شیخ احمد غوث رحمۃ اللہ علیہ ہوراں نے آپ نوں فضیلت دی پگ بڑھی تے باپ دی گدی تے بٹھا دتا کچھ چرتک آپ ملتان تے آس پاس دے عالم فاضل لوکاں توں علم حاصل کروے رہے۔ کہندے سن کہ آپ نے ساڈھے چار سو استادان توں علم حاصل کیتا پر علم دی پیاس اتھے کتھے بجھتی سی۔ آپ ملتان چھڈ کے خراسان چلے گئے تے او تھے ست (7) سال رہ کے ظاہری تے باطنی علماں دیاں چشمیاں توں رنج رنج کے اپنی پیاس بجھاندے رہے۔ آپ دی علمی قابلیت دا اندازہ ایتھوں لگدا اے کہ خراسان جان توں پہلاں آپ نے پچھنے وچ دواچیاں کتاباں لکھیاں جیہڑیاں آج وی بڑیاں اُچیاں

کتاباں نمایاں جاندیاں نیں تے ساڈے اسلامی درساں وچ پڑھائیاں جاندیاں نیں۔ اک کتاب داناں ”صرف بہائی“ تے دوجی داناں ”کنز العباد“ اے۔ پہلی عربی زبان پڑھن لئی گرامر دی کتاب اے تے دوجی فقہ دے مسائل اُتے لکھی گئی اے۔

خراسان دے بعد آپ بخارا چلے گئے۔ اوتھوں پھر دے پھر اندے تے تھان تھان دے عالماں توں فیض حاصل کر دے مدینہ شریف اپڑ گئے۔ ایتھے پنج (5) سال گزار کے بیت المقدس ول ٹر پئے تے سارے نبیاں دے مزاراں دی زیارت کر دے کراندے اخیر بغداد شریف پہنچ گئے۔ ایتھے جناب حضرت شیخ الشیوخ مولانا شہاب الدین سہروردی دا بڑا چرچا سی۔ آپ حضرت شیخ دی بارگاہ وچ حاضر ہو کے اوہناں دے مرید ہو گئے تے صرف اٹھارہ (18) دناں وچ کمال نوں پہنچ گئے۔

شیخ شہاب الدین ہوراں دے سینکڑوں مرید تے روحانی چیلے سن۔ اوہناں نے جدوں دیکھیا کہ باہر توں آیا ہوا اک شخص دناں دناں وچ مرشد دے نیڑے تے اگیرے ہوندا جاند اے تے اوہناں حد کر کے حضرت شیخ دے اگے فریاد کیتی۔ حضرت شیخ مسکرائے تے آکھن لگے۔ ”تسین سارے اک اک کبوتر پھڑ کے لے جاؤ تے اجیہی تھان تے ذبح کر لیاؤ جتھے تہانوں ذبح کر دیاں کوئی دیکھد انہ ہووے۔“ اوہ چلے گئے تے اپنے گھراں وچ کوٹھیاں دے اندر لُک چُھپ کے کبوتر اں نوں ذبح کر کے لے آئے۔ حضرت زکریا رحمۃ اللہ علیہ ہوری اپنا کبوتر جیوندا ای لے کے آ گئے۔ شیخ نے وجہ پوچھی تے آپ نے فرمایا: ”مینوں ایس دھرتی تے کوئی وی اجیہی تھان نظر نہیں آئی جیہڑی مولانا پاک دے وجود توں خالی ہووے۔ میں کبوتر کتھے ذبح کردا۔“ حضرت شیخ نے فرمایا: اچھا بن تسین مسیت وچ وچھان لئی گھاہ پٹ لیاؤ۔“ سارے مرید ہر اہر تازہ موکڑہ گھاہ پٹ کے لیائے تے حضرت زکریا رحمۃ اللہ علیہ ہوراں دے سرتے سگے سڑے گھاہ دی جتھی ویکھ کے ہس پئے۔ حضرت زکریا رحمۃ اللہ علیہ ہوراں مرشد دے اگے عرض کیتی کہ ”میں جتھے وی گیا ہراتے تازہ گھاہ اللہ پاک دے ذکر وچ مشغول سی تے ایہہ سکا گھاہ مینوں تسبیح توں فارغ نظر آیا تے میں ایہوں لے آیاں کہ مسیت وچ لوکاں دے سج دیاں لئی ٹھیک اے۔“ حضرت شیخ نے مرید اں نوں آکھیا: ”تہاڈ اچھیکو لا درجہ۔ ایس دانڈ ہلا درجہ اے تے ایہہ تہا تھوں سینکڑیاں منزلاں اگانہہ ودھ پگلیا اے، تسین حسد نہ کرو۔“

بغداد توں خلافت حاصل کر کے آپ 604 ہجری وچ ملتان ول واپس ٹر پئے۔ اوس وقت آپ دی عمر جوانی دی سی تے طبیعت وچ جوش، ولولہ تے نالے حوصلہ وی سی۔ آپ دے ملتان وچ آون تے ایتھے وسن دارادہ رکھن دی خبر ملتان دے عالماں تے پیراں فقیراں نوں پہنچی تے بڑے گھبرائے تے حد کرن لگ پئے۔ اوہناں نے آپ نوں اک پیالہ دُڈھ دا بھریا ہو یا بھجیا، جیہدا مطلب ایہہ سی پئی ایتھے ملتان پہلے ای پیراں توں پُراے، تسین کسے ہووے شہر ٹر جاؤ۔ آپ پیالہ ویکھ کے مسکرائے تے پہالے وچ گلاب دے مَحل دیاں پیتاں پادیتیاں جیہڑیاں دُڈھ تے اُتے ای ترن لگ پیتاں ایس دا مطلب ایہہ سی پئی جس طراں دُڈھ دے پیالے وچ مَحل دی پٹی سا سکدی اے ایسے طراں میں وی تہاڈے وچ پیار ہواں گاتے تہاںوں ذرا وی تکلیف نہ دیاں گا۔ نالے ایہہ وی اشارہ سی کہ اسیں گلاب دی خوشبو ودر گیاں نور دیاں لپٹاں ہر پاسے کھلار دینیاں نیں تے تسین آپے ای ساڈی خوشبو نال مست ہو جاؤ گے۔

ملتان اوہناں دناں وچ قرامطیہ فرقے دا زور سی تے شہر دے لوکاں توں علاوہ پنڈاں وچ وی قرامطیہ مذہب پھیلدا جاند اسی۔ حضرت زکریا رحمۃ اللہ علیہ نے لوکاں نوں وعظ نصیحت نال ایس بُرائی توں بچالیا سچے اسلام دی راہ ول موڑ دتا۔ آپ دا چرچا ہند سندھ وچ ہون لگ پیا تے آپ دے مرید اں دی اک اجیہی جماعت بن گئی جیہناں دا عمل تے قول اک سی۔ آپ نے اپنے مرید اں نوں سندھ کیچ مکران ول دورے کر کے تبلیغ کرن دا حکم دتا تے ایس طراں لکھاں گمراہ انساناں تیکر اسلام پہنچا دتا۔ آپ دیاں گُجھ ٹولیاں کشمیر تے دلی ول ٹر

پہنیاں تے کچھ افغانی قبیلیاں ول چلیاں گئیاں، ایس طراں سارے ملک وچ اسلام دا چرچا ہون لگ پیا۔

آپ دی خدمت وچ وڈے وڈے سردار، نواب تے بادشاہ حاضر ہوندے سن تے ہدایت دے نور تال اپنے دل دی ہنیر کوٹھڑی وچ چانن کردے سن۔ کافر ٹولیاں دی صورت وچ آؤندے سن تے آپ دے مبارک ہتھ تے بیت کر کے لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دا ورد تے ”دم بہاؤ الحق“ دا نعرہ مار دے لگے جاندے سن۔ آپ دے قدم تال ملتان دی حالت بالکل بدل گئی۔ ہر پاسے مسیتاں، خانقا ہواں تے لنگر خانے بن گئے تے اک بوہت وڈا مدرسہ ملتان وچ قائم ہو گیا۔ جیہڑا سارے ہندوستان لئی مرکزی اسلامی یونیورسٹی داکم دیندا سی۔ ایس مدرسے وچ دین تے دنیا دے سارے علم پڑھائے جاندے سن، معقولات تے منقولات دی تعلیم دتی جاندی سی، حضرت زکریا رحمۃ اللہ علیہ ایس سبھ توں وڈی یونیورسٹی دے کار مختار تے طالبان دے پیر تے مرشد سن۔ طالبان دی گنتی ہزاراں تک پہنچ گئی سی، کیوں جے استخیم مفت دتی جاندی سی۔ کھان پین تے رہن سہن دا انتظام وی مدرسے ولوں ہوند سی۔ کتاباں تے لکھن پڑھن دے سامان دا خرچ وی نہیں سی لیا جاند۔ علم پڑھن والے ہندوستان توں علاوہ چین، ترکستان، مصر، بغداد، عراق تے عرب توں وی استخیم پہنچدے سن تے عالماں وچوں حضرت خواجہ غریب نواز رحمۃ اللہ علیہ، حضرت قطب الاقطاب قاضی حمید الدین ناگوری رحمۃ اللہ علیہ، حضرت جلال الدین تبریزی رحمۃ اللہ علیہ تے بابا فرید الدین گنج شکر رحمۃ اللہ علیہ ور گئے تے باکمال صوفی استخیم آؤندے جاندے رہندے سن۔

ہندوستان وچ صوفیاں دا سہروردی سلسلہ حضرت بہاؤ الدین زکریا رحمۃ اللہ علیہ توں شروع ہوندا اے۔ 666 ہجری دے صفر دے مہینے دی ستویں تاریخ نوں ظہر دی نماز دے بعد آپ دے وڈے صاحبزادے شیخ صدر الدین عارف خلوت خانے دے بوہے اگے کھلوتے سن کہ اک سفید پوش شخص نے سلام کہتا تے اک غہر بند لفافہ دے کے آکھیا کہ ایہہ خط حضرت بہاؤ الدین زکریا رحمۃ اللہ علیہ دی خدمت وچ پیش کر دیو۔ حضرت زکریا رحمۃ اللہ علیہ یا دالی وچ مشغول سن، فارغ ہوئے تاں صدر الدین عارف ہوراں نے اوہ خط پیش کر دتا۔ حضرت نے خط کھول کے پڑھیا تے اللہ ٹھو دا نعرہ مار کے اللہ نوں پیارے ہو گئے۔ مکان دے ہر کونے توں آواز آئی۔

”دوست بدوست رسید“ دوست اپنے دوست نال مل گیا۔ وصال دے وقت آپ دی عمر سو سال سی۔ آپ دامت ازل ملتان دے پرانے قلعے تے سبھ توں اچی تھاں تے اے تے آج وی لکھاں مریداں دی زیارت گاہ بنیا ہویا اے۔